

Legmannsskjønn og folkeopdragelse

Taler

Fridtjof Nansen

- 1 Jeg vil tale til de unge om den kreftskade for vårt samfund som legmannsskjønnet er. For oss gamle gjelder Moses ord: Den slekt må dø.

- En dag i sommer møtte jeg ved innseilingen til Lerwick 150 dampbåter som
5 skulde ut og sette garn. Det var fart og liv, så det var en lyst. Byen selv var vakker og velstelt, og da jeg våknet neste morgen, og båtene kom tilbake for å avsette fangsten, var det en tilstrømning til bryggene som skulde tyde på at man var i et land med stor røreelse. Men så fikk jeg vite at av de 150 båtene hørte bare tre hjemme på Shetland, og kjøperne i land var næsten alle utlendinger. Siden
10 gjorde jeg en reise over øene og fant bare hist og her en gård, skjønt jordsmonnet var like godt der hvor det ikke var lagt under plogen. Og da jeg reiste langs stranden - ikke en eneste innfødt fisker, seilbåt, motor. En merkverdig stillhet. Jeg talte med en stor mann fra øen, et parlamentsmedlem, om det. Han innrømmet at det var smått stell, og mente at det vilde sett anderledes ut om
15 øene hadde vært knyttet til Norge. Jeg er dog ikke så sikker på det! Jeg kom senere på året seilende inn til Hardangerfjord, på innsiden av Stordøen, som har vakker skog - Shetland hadde ikke en busk - og ut på kvelden kom jeg til Leirvik og så husene oplyst med elektrisk lys og omgitt av frukthaver og løvtrær - det ene notlaget kom ut efter det annet til brislingfisket som er skapt av noen få
20 privatmenn som begynte å legge ned brisling i olje til sardiner. Og jeg tenkte: Nordmennene er flinke folk allikevel.

- Noe senere seilte jeg inn ved Presteskjær fyr mellem Egersund og Flekkefjord - et trangt innløp så man skulde ikke tro det var noen fjord. Jeg skulde op i
25 fjellene for å ta en høidemåling. Som jeg gikk op bergkloven så jeg bittesmå slåttenger helt op til toppen - hvert lite hell var gresgrodd. Jeg fulgte en optråkket sti og kom til en hjell med bratt stup på den ene siden og fjellsiden på den annen og der stoppet jeg op ved en potetåker litt større enn kateteret - driftige og nøisomme folk, som først bar gjødselen dit op, og siden potetene

ned. Etter å ha ramlet ned et par ganger måtte jeg søke tilbake etter en bredere vei og der traff jeg i fjellskarene den ene slåttengen etter den andre. Hvis Norge var slik utnyttet overalt, skulde det se anderledes ut her i landet. Det er nok liv og foretagsomhet på mange kanter, men vi savner sakkunnskapens rolige
35 overblikk og evne til å se frem.

For en del år siden traff jeg på Island en nokså kjent dikter - han var forresten husmann under et hvalfangerbruk. Gammel og krokrygget gikk han og slo noen små runde tuer med en stuttljå. Men hvorfor pløier De ikke op feltet? Nei, sa
40 han, da blir det ikke så stor overflate å vokse gress på! Det er et sinnbillede på jordbrukets stilling der. De er lærde folk islendingene, sine klassikere kan de - men nutidens arbeidsmetoder kjenner de mindre. Da jeg så igjen kom over til Lofoten - notbaser ute på utkikk, liv på alle kanter, da slo motsetningen mig. Shetland lider under et dårlig styresystem og sløvheter. Island er blitt hengende for
45 meget i fortiden. Vi har lidt av begge disse svakheter dog med egenskaper, som gjør at vi ikke ligger så langt tilbake. Men vi er altfor vant til å høre at vi er noen pokkers karer.

Av og til har vi gjort noe som viser evner. 1905! Ja, men spør vi hvordan vi har
50 nyttet den arbeidsfrihet vi da vant, så er svaret ikke så lett. Vi har hang til slemme og store fraser og lite overtenkte slagord. For noen er alt norsk så storartet, og «innflytterkulturen» foraktelig - men de samme folk flyr ofte som narrer hver gang de ser en amerikaner. Spør man, hvad de egentlig mener med den norske bondekultur, synes ofte begrepet vesentlig å innbefatte bonderoser
55 og nasjonaldrakter - gamle hoffdrakter og uniformer, som er blitt sittende igjen i fjellbygdene.

For mange står almindannelsen som den største velsignelse for folkeopdragelsen - demokrati og parlamentarisme som det eneste saliggjørende. «Kunnskap er
60 makt» - en billig frase! Den rette kunnskap er naturligvis makt. Men oftest opfattes setningen falsk. Gamle Adam fikk erfare at kunnskap kan også være svakhet. Menes med kunnskap alene boklig lærdom, så kan setningen være likefrem farlig.

65 Eskimoen må for å leve fra tidlig alder øve øie og arm for selfangst. Det er klart at tar man ham fra kajakken i den grunnleggende alder og anbringer ham på skolebenken for å øve øiet til å lese og armen til å skrive, så berøver man ham anledningen til å bli en god fangstmann. Blir en eskimos liv rikere, hans syn

70 større, fordi han får boklærdom, når han ikke blir i stand til selv å fø sin familie, men blir avhengig av andre? Den eskimo som er en overlegen fanger, føler sig som en mere fribåren kar.

Det samme kan i adskillig utstrekning overføres på våre forhold. Boklig lærdom
75 og stuekultur til fortrenghet for livet ute er skadelig. En fisker må lære å leve på sjøen, og en bonde å dyrke sin jord, det er meget viktigere enn å vite når Karl den tolvte falt, og når den Augsburgske konfesjon og troen på jomfrufødselen blev til. Overdreven respekt for almindelse skaper dilettantisme på bekostning av virkelig fagkunnskap. Blev vi alle akademiske borgere - det er ikke tvil om at det
80 vilde skape slette forhold i landet. Det er et spørsmål om vi ikke alt har åndelig overproduksjon. Om vi ikke har befattet oss for meget med politikk, estetikk og juristeri og procedyre med svensken - og fått for lite skjønn på vår daglige gjerning. Våre folkehøiskoler har tildels vært forskoler i overfladiskhet - men går nu mere over mot fagskoler. Den eneste lærdom som duger er å kunne pløie
85 dypt på hvilket felt som helst. Men det kan man ikke når man skal snuse på alt mulig.

Vårt store fremtidsprogram må bli å vise større respekt for fagkunnskapen og å omlegge hele vårt stell i overensstemmelse hermed. Men sannheten er dessverre
90 fremdeles, at dilettantismen brer sig på alle områder. Ja, endog der hvor man sist skulde vente å finne den, ved Universitetet, er den trengt inn. Flere sørgelige eksempler på dette kunde nevnes fra den siste tid. Og hvordan står det til i kunstens verden? Hvordan tror ikke her hver liten pave, at han kan optre som skjønnere! - Eller ta vår egen by som et avskrekkende eksempel på
95 legmannsskjønnets og dilettantismens frukter! Hvor vakker kunde den ikke blitt, hvilken ypperlig beliggenhet har den ikke! Men hvordan har vi ikke sett den bli gitt uforstand og tilfeldighet i vold, så de rike muligheter er forspilt!

Også i politikken er det legmannsskjønnet, som sitter i høisetet. Hva er vel
100 Norges Storting annet enn en utklekningsanstalt for dilettanter og legmenn! - Ja, det er ikke ment som noen grovhet mot Stortinget. Det kan ikke være anderledes, det ligger i systemets natur. Men med all denne dilettantisme følger lettlivethet og mangel på ansvarsfølelse. Hvorledes stelte vi oss ikke i 1892! Fredsvennlige var vi til det ytterste, men uteskende mot Sverige, var samtidig vår
105 politikk. Farlig så det ut den gang, men vi var så dårlig beredt til å forsvare oss, at utenlandske krigsskib kunde gått like op til Kristiania, uten at vi hadde kunnet gjøre noe for å stanse dem. I 1895 oplevde den politikk sitt Waterloo. Det var de

110 samme menn som styrte; men ingen følte ansvaret hvile på sig. Dilettantismen føler aldri ansvaret.

Dette legmannsskjønn er ikke bare farlig, det er også dyrt. Eksempler er Bergensbanen, hvor de oprinnelige lette skinner måtte ombyttes med tunge, hvalfredningssaken, de smale jernbanespor o.s.v.

115 Og dette legmannsskjønn har ført til slike parodier, som at en apoteker og en fabrikkbestyrer stod i tinget og bestemte, hvor en videnskapsmann helst skulde bo, her eller i Bergen; de sakkyndiges uttalelser spilte ingen rolle. Eller til denslags meningsløsheter, som at det i spissen for våre største bankinstitutter settes politikere uten minste fagutdannelse.

125 Men, sier man, dette er demokrati, og sådan skal det være. Demokratiet i vår nuværende form vil imidlertid neppe kunne bringe oss noe godt styre. Vår parlamentarisme er i virkeligheten allerede en utlevd regjeringsform. Det var mening i den, så lenge det var to partier. Men nu, da enhver mulighet for en så enkel situasjon er ophørt, kan man heller ikke se noen mulighet for å få en kraftig og ledende regjering. Et systemskifte må det til, om ikke hele vårt offentlige liv skal forsumpes.

130 Saken er den, at vi befinner oss i en overgangstid. En kulturperiode er forbi, den nye er ennå i sin vorden. Det kan være vanskelig å peke på fremgangslinjene. Men som en oppgave for norsk ungdom må det stå å bekjempe respekten for den grundige fagutdannelse. Hva særlig det politiske liv angår, må man motarbeide Stortingets tilbøielighet til å blande sig i regjeringens anliggender. Bare en slik

135 uting som at hele Stortinget uten overblikk skal sitte og avgjøre hver liten post på budgettet, og skredderere og flikke på noe som forutsettes å være utarbeidet av ansvarlige menn med overblikk over det hele. Hva blir resultatet og hvor kommer ansvarligheten? Det engelske system er da bedre. La regjeringen ha ansvaret. Er man ikke fornøyd med dens budgett, så forkast det og få en ny

140 regjering. En sterk regjering må samlet stå med ansvaret. Det må ikke stykkes op og forsvinne ved å fordeles på 123 stortingsmenn.

Og så en annen ting! Er det mening i det at det skal avhenge av rene tilfeldigheter om de forskjellige næringsgrener og stender skal få representanter

145 inn i tinget? Landets viktigste livsinteresser kan på den vis kanskje bli helt uten en brukbar talsmann. Var det ikke rimelig at hver interesse hadde sin

representant? Industrien, fiskeriet, akerbruket, åndslivet eller kanskje
Universitetet, skogbruket o.s.v.

150

Det forekommer mig at med en tilstrekkelig oparbeidet respekt for sakkunnskap
burde dette være en selvfølge.

155

Målet skal være et sakkyndig styrt Norge med våkent øie for enkeltmanns
initiativ med hver mulighet pleiet og utviklet som potetåkeren på Presteskjær
fyr.

160

Kilde

A. H. Winsnes (red.): Nansens røst, bd. 2. Oslo 1942, s. 416-421.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/legmannsskjonn-og-folkeopdragelse>

165

170

175

180

185